

Щамбура Д. В., ОНУ ім. І. І. Мечникова

## ПОНЯТТЯ І ХАРАКТЕРНІ РИСИ ЮРИДИЧНИХ АКТИВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

*Стаття присвячена теоретичному аналізу сучасних позицій науковців щодо визначення поняття юридичних актів. Автор визначає та обґрунтовує своє бачення щодо визначення поняття актів органів прокуратури.*

*Статья посвящена теоретическому анализу современных позиций ученых об определении понятия юридических актов. Автор определяет и обосновывает свое видение понятия актов органов прокуратуры.*

*Paper is devoted to theoretical analysis of contemporary position of scientists on the definition of legal acts. The author defines and justifies its view on the definition of acts of public prosecution office.*

При всьому різноманітті важелів забезпечення верховенства Конституції України особливе місце в цьому механізмі займає діяльність органів прокуратури України, головною метою діяльності яких є забезпечення верховенства закону (в широкому розумінні цього слова) на всій території України.

Прокуратура України, як будь-який державний орган, наділений владними повноваженнями, має глибоку правову основу своєї організації і діяльності, невід'ємним елементом якої є нормативно-правові акти, які видаються Генеральним прокурором України, прокурорами областей, прокурором Автономної республіки Крим, м. Києва та м. Севастополя.

У зв'язку з цим, **актуальність статті** обумовлена відсутністю теоретичних досліджень питань про поняття та місце актів органів прокуратури у правовій системі України.

**Мета статті** визначити поняття та характерні риси актів прокуратури.

**Ступінь дослідження проблеми.** Дослідження ґрунтується на працях таких визначних вчених як Алексеева С. С., Васильєва Р. Ф., Долежана В. В., Ключевського В. О., Котелевської І. В., Мілкової Д., Тихомірова Ю. А., Шопіна О. В. та інших

**Зміст роботи.** Будь-який державний орган з урахуванням його місця в механізмі сучасної держави, діє в рамках компетенції, встановленої законом. При цьому діяльність державного органу

пов'язана з виданням правових актів, які доповнюють собою масив вже чинних актів і не суперечать їм. Органи прокуратури не є тому виключенням.

Ще наприкінці XIX століття історик В. О. Ключевський визначив акти, як «пам'ятники урядової діяльності та юридичні угоди» [5, 16].

У словнику В. І. Даля «акт» (лат «actus») – взагалі всяка справджена дія, якщо в значенні паперу, то постанова, рішення, угода, свідоцтво, грамота, документ, лист; урочисті збори вченого товариства або стану, свято будь-якої установи; в драматичних творах – умовний відділ [4, 54].

У сучасному розумінні термін «акт» (від латинського actus-дія; actum – документ) має різні значення.

Велика Російська Енциклопедія, спочатку проводячи відмінність між актом в інших галузях пізнання і актом правовим, визначає останній, як офіційний документ, що видається повноважним органом у заздалегідь встановленій формі, який породжує певні правові наслідки [2, 361-362].

С. І. Ожегов і Н. Ю. Шведова під актом розуміють: а) одиничну дію, а також окремий вчинок, б) закон, указ державних органів або постанова громадських організацій; в) документ, засвідчує що-небудь; г) урочисті збори з приводу будь-якої події [8, 21].

За визначенням О. В. Шопіна «правовий акт виражає волю суб'єкта права і оформлене в установленому порядку рішення, покликане досягати соціально-позитивні цілі (регулювати суспільні відносини) і тягне певні юридичні наслідки» [11, 12].

Р. Ф. Васильєв розуміє правовий акт, як «волевиявлення уповноваженої суб'єкта права, що регулює суспільні відносини шляхом встановлення (зміни, скасування, зміни сфери дії) правових норм, а також встановлення (зміни, припинення) конкретних правовідносин, результати яких у вигляді велінь, звернень, угод і т. п. у встановлених законом випадках фіксуються у документальній формі (акті-документі)» [3, 25].

С. С. Алексєєв вважає, що «правовий акт – це належним чином (словесно-документально) оформлене, зовнішнє вираження волі держави, її органів, окремих осіб, яка виступає в якості носія змістовних елементів правової системи – юридичних норм, індивідуальних приписів, автономних рішень осіб» [1, 192-193].

На думку Ю. А. Тихомирова, «правовий акт – це письмовий документ, прийнятий уповноваженою суб'єктом права (державним

органом, місцевим самоврядуванням, інститутами прямої демократії), що має офіційний характер і обов'язкову силу, виражає владні веління і спрямований на регулювання суспільних відносин» [9, 17].

Найбільш повно визначення правового акта дано Д. Мілковой, яка вважає, що юридичні акти – «це своєрідне буття правової нормативності (загальної, індивідуальної), по своїй суті вони представляють собою належним способом виражену (найчастіше особливим, словесно документальним) державну волю (респективна та індивідуально-правова воля в індивідуальних актах), спрямовану на досягнення певного юридичного ефекту за допомогою конституювання і закріплення в даних актах основних змістовних елементів правової системи» [7, 42].

Під «актом» ми розуміємо не тільки документ, одягнений в словесно-документальну форму, але і дію.

Таким чином, з одного боку, під актом прокуратури може розумітися певна діяльність, інтелектуально-вольовий процес, спрямований на досягнення мети – забезпечення верховенства закону шляхом реалізації повноважень, наданих державою (наприклад, опротестування незаконного акту), з іншого боку – актом є результат цієї діяльності, виражений зовні у вигляді юридичного документа (наприклад, протест). В останньому випадку актам прокуратури властивий певний зовнішній вигляд, форма, в яку втілено результат цієї діяльності.

Для найбільш повного розкриття поняття правового акта органів прокуратури необхідно зупинитися на елементах його юридичної природи: юридична сила, сфера дії, зміст і форма, в яких втілено прокурорський акт.

Юридична сила правового акта виражає співвідношення одного виду акта з іншим, а також визначає те місце, яке він займає в системі правових актів, акт нижчої юридичної сили не має суперечити акту, котрий володіє вищою юридичною силою, не може змінювати або скасовувати його [11, 13]. У разі порушення цих вимог, юридичний акт визнається недійсним, наслідком чого стане його зміну або скасування.

Прокуратура не є органом законодавчої влади, а, отже, не наділена повноваженнями щодо видання нормативно-правових актів у формі закону. Таким чином, все, що приймаються органами прокуратури акти підзаконні, тобто приймаються на основі та на виконання закону, носять вторинний, похідний від законів

характер. При цьому слід зазначити, що в даному випадку в поняття «підзаконний» нами не вкладається те значення, яке застосовується при визначенні підзаконних нормативних актів. Крім того, вони обмежені компетенцією органу, що їх приймає і направлені на вирішення поставлених перед ним завдань.

Говорячи про сферу дії юридичного акту як такого, необхідно мати на увазі межі дії акта, що встановлюються державою.

Акти прокуратури, будучи актами, які не повинні суперечити закону, тобто підзаконними, мають обмежену сферу дії.

Відповідно до територіального принципу організації та діяльності органів прокуратури нормативно-правові акти поширюють свою дію як на всіх працівників прокуратури (якщо акт прийнятий Генеральним прокурором України), так і в межах однієї області чи Автономної республіки Крим.

За предметним принципом акт може поширюватися на окремі категорії працівників, які здійснюють специфічні види діяльності: наприклад, на слідчих, які займаються розслідуванням кримінальних справ; або на помічників прокурорів, які здійснюють нагляд у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина.

Найважливішим елементом будь-якого правового акта, в тому числі акта прокуратури є його найменування. Так, в органах прокуратури можуть бути видані такі нормативні акти як накази, вказівки, розпорядження, положення та інструкції.

Зміст правового акту, як елемент його юридичної природи, є, за словами Ю. А. Тихомірова «точне юридичне формулювання його головної мети та серії обумовлені ним завдань, вибір та встановлення найбільш ефективних правових засобів і, перш за все, норм, визначення суб'єктів, тобто юридичних і фізичних. осіб, які наділяються правами і обов'язками, це розрахунок необхідних і можливих ресурсів (матеріальних, грошових, людських) для реалізації акта, місце акта серед інших правових актів та їх співвідношення» [10, 257]. Безсумнівно важливим аспектом у дії будь-якого правового акта, в тому числі акта прокуратури, є точність, лаконічність формулювань, зміст розшифровки понять, що застосовуються в акті (особливо, якщо акт нормативного характеру), чітке визначення кола осіб, на яких поширюється акт, одночасна вказівка коригувань для правових актів, що діяли раніше і т. д.

Таким чином, прийняття правового акта, в тому числі акта прокуратури, привертає більшою мірою увагу на специфіку його змісту і якості, з точки зору юридичної техніки.

Грунтуючись на сказаному раніше, можна виділити наступні основні ознаки актів органів прокуратури:

1) державно-вольовий характер, так як виходять від державних органів, наділених державно-владними повноваженнями;

2) підзаконний характер;

3) як і всі підзаконні акти, акти прокуратури виникають і діють в ланцюзі строгих ієрархічних відносин – по вертикалі;

4) акти органів прокуратури є обов'язковими для всіх працівників прокуратури (якщо мова йде про нормативні акти);

5) характеризуються конкретністю й оперативністю приписів, адресність їх певному колу осіб;

6) «відомчі акти найчастіше є змішаними за своєю юридичною природою, оскільки до них, крім правових норм, включаються і оперативні приписи, і доручення, і інформаційні елементи» [6, 33].

Таким чином, акт органів прокуратури є прийнятий Генеральною прокуратурою України або нижчестоящими органами прокуратури в межах їх компетенції правовий акт підзаконного характеру, що не суперечить Конституції України і законам України, що сприяє здійсненню функцій та досягнення цілей органів прокуратури.

#### *Література:*

1. Алексеев С. С. Общая теория права. – В 2-х тт. – М., 1982. – Т. 2.
2. Большая Российская Энциклопедия: В 30 тт. Т. 1 «А – Анкетирование». / Председатель науч. -ред. совета Ю. С. Осипов. / Отв. ред. С. Л. Кравец. – М., 2005.
3. Васильев Р. Ф. О понятии правового акта // Вестник МГУ. Сер. 11 «Право». – 1998. – № 5. – С. 25-27.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 тт. Т. 1: «А-З». – М., 2006.
5. Ключевский В. О. Сочинения. В 9 тт. Т. VII. «Специальные курсы» (продолжение) / Под ред. В. Л. Янина. – М., 1989.
6. Котелевская И. В. Закон и ведомственный акт// Журнал российского права. – 2000. – № 10. – С. 32-36.
7. Милкова Д. Юридические акты в социалистическом праве: понятие и система. – София, 1984.
8. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., дополн. – М., 1999.
9. Правовые акты: Учебно-практическое и справочное пособие / Ю. А. Тихомиров, И. В. Котелевская. – М., 1999.

10. Тихомиров Ю. А. Коллизионное право: учебное и научно-практическое пособие. – М., 2000.
11. Шопина О. В. Система правовых актов в современной России: проблемы теории: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2002.

УДК 343.132:174

*Гуртієва Л. М., НУ "ОЮА"*

## **ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН СЛІДЧОГО З СУБ'ЄКТАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

*Стаття присвячена розгляду окремих етичних проблем кримінально-процесуальних відношень слідчого з суб'єктами кримінального процесу. Особлива увага приділяється проблемам попередження, усунення конфліктної ситуації, розв'язання кримінально-процесуального конфлікту слідчим. Вносяться пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування.*

*В статье рассматриваются отдельные этические проблемы уголовно-процессуальных отношений следователя с субъектами уголовного процесса. Особое внимание уделяется проблемам предупреждения, устранения конфликтных ситуаций, разрешению уголовно-процессуальных конфликтов следователем. Вносятся предложения по усовершенствованию действующего уголовно-процессуального законодательства и практики его применения.*

*The article is devoted ethical problems of investigator's criminal-procedural relations with subjects of criminal procedural. A particular attention is paid to the problems of prevention, elimination of the conflict situation, resolving of the criminal-procedural conflict by investigator. Proposals for improvement of acting criminal-procedural legislation and practice of its implementation are presented.*

Актуальність дослідження етичного аспекту кримінально-процесуальних відносин слідчого з суб'єктами кримінального процесу обумовлена завданнями науки кримінально-процесуального права та слідчої практики щодо реформування кримінально-процесуального законодавства, правозастосовної діяльності слідчого з орієнтацією на моральнісні цінності людини, міжнародні стандарти ведення кримінального судочинства. Крім того,